

บรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศเพื่อธรรมาภิบาล
The New Paradigm of the Information Society
for Good Governance

เมธา หริมเทพาธิป
Metha Harimtepathip
สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์
Program in Philosophy and Ethics
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
Suan Sunandha Rajabhat University
E-mail : metha.ang@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ สรุปได้ว่า บรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศเพื่อธรรมาภิบาลจะต้องคำนึงถึงความพอเพียงและการมีส่วนร่วมระดับฉันทามติของคนทั้งชาติจึงจะเกิดความยั่งยืน ประเทศจะต้องพัฒนาในการใช้สื่อสารสนเทศอย่างรู้เท่าทันและสร้างสรรค์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานปรัชญาที่ดีสำหรับการกำหนดบรรทัดฐานใหม่ ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและเท่าทันยุคดิจิทัลที่ก้าวมาถึงกระบวนทรรศน์หลังนยุคสายกลางที่ทุกชีวิตมีคุณค่า

คำสำคัญ : บรรทัดฐานใหม่, สังคมสารสนเทศ, ธรรมาภิบาล

ABSTRACT

This paper concludes that the new paradigm of the information society for good governance must consider the sufficiency and the participation of the national consensus in order for the permanency. Thailand needs to be developed wisely and creatively in term of the use of information media. Sufficiency Economy Philosophy (SEP) is the base of good philosophy for defining the new paradigm and applying appropriately and wisely to the digital age within the advancement of moderate postmodernism where all lives are valuable.

Keywords: new paradigm, information society, good governance

1. ความนำ

ในยุคสังคมดิจิทัล (ยุคสังคมดิจิทัล เป็นยุคที่สื่อกระแสหลักเริ่มไม่ทันกับการรายงานข่าวที่เกิดขึ้นทั่วโลก เคลื่อนตัวช้า ผู้ชมย้ายความภักดี หนีไปหาช่องทางสื่อที่เร็วกว่า คนรุ่นใหม่จะเป็นผู้บริโภคข่าวมากขึ้น และสามารถผลิตข่าวเองได้มากขึ้น องค์กรสื่อกำลังจะตายเพราะดำเนินธุรกิจในรูปแบบเก่า สื่อหลักเปลี่ยนบทบาทหน้าที่จากค้นหาข่าว เป็น ผู้รวบรวมข่าว ผู้จัดเก็บ ผู้ตรวจสอบและกรองความน่าเชื่อถือ การเกิดผู้สื่อข่าวสมัครเล่น นักข่าวพลเมือง เว็บไซต์/สำนักข่าวพลเมือง เกิดระบบผู้สนับสนุนองค์กรสื่อเพื่อไม่แสวงหากำไร/การทำข่าวแบบนิรนาม) ความเห็นพ้องต้องกันอย่างหนึ่งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมก็คือ

การผลักดัน Media Literacy : ML ให้เป็นบรรทัดฐานในสังคมสารสนเทศ เนื่องจากบรรทัดฐานมีบทบาทสำคัญต่อสัมพันธภาพของบุคคลในสังคม เพราะช่วยทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้ปฏิบัติในสิ่งที่จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือลิดรอนสิทธิเสรีภาพของกันและกัน บรรทัดฐานในสังคมสารสนเทศช่วยสนับสนุนให้เกิดสื่อเชิงสร้างสรรค์ (smart media) ในสังคมมากขึ้น ผลักดันให้เกิดการสร้างความรู้ความเข้าใจ การรู้เท่าทันสื่อในภาคประชาคม และให้ความสำคัญกับการเพิ่มศักยภาพในการรับสื่อของผู้บริโภคให้สูงขึ้นด้วย

แนวทางหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับนำมาปรับบรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศให้นำไปสู่สังคมธรรมาภิบาลก็คือ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ปรับฐานคิดเชิงปรัชญาเพื่อให้เกิดการกำหนดเป้าหมายในทางที่ถูกต้องและสอดคล้องกับกระบวนทรรศน์ปัจจุบัน ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมหลักธรรมาภิบาลแบบองค์รวมที่ช่วยให้บรรทัดฐานทางสังคมตั้งอยู่บนหลักปรัชญาจริยะ มีระบบการบริหารที่ดีเกิดความพอเพียงและยั่งยืน

2. ความหมายและความสำคัญของบรรทัดฐาน

บรรทัดฐาน หรือ norm มาจากคำในภาษาละตินว่า norma หมายถึง รูปแบบ (model) แบบแผน (pattern) ของความประพฤติ โดยถือว่าเป็น “มาตรฐาน” (standard) ได้แก่ เกณฑ์ขั้นต่ำสุดที่ยอมรับว่าใช้ได้

มาตรฐานดังกล่าวเป็นระดับของการทำดีที่แต่ละคนหรือแต่ละหมู่คณะใช้ ซึ่งอาจจะถึงขั้นมาตรฐานที่สังคมยอมรับหรือไม่ก็ได้ แต่ในส่วนที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมหรือปทัสถาน (norms) จะต้องเป็นสิ่งที่สังคมทั่วไปยอมรับซึ่งมาจากวิถีประชา (Folkways) ส่วนหนึ่ง มาจากจารีตหรือกฏศีลธรรม (Morals) ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งมาจากกฎหมาย (Laws) ที่แต่ละสังคมได้ร่วมกันกำหนดเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ เป็นมาตรฐานความประพฤติ (norm of conduct) ของบุคคลในสังคม ในส่วนของวิถีประชาหรือวิถีชาวบ้าน ตัวอย่างเช่น การสละที่นั่งให้คนชรา สตรีมีครรภ์ เด็ก คนพิการ ในรถประจำทาง มารยาทการแต่งกาย การรับประทานอาหาร ผู้ที่ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามวิถีประชามักจะโดนนิทาว่าร้าย ตีเตียน จากคนในสังคม ส่วนจารีตหรือกฏศีลธรรม ยกตัวอย่างเช่น ห้ามพ่อแต่งงานกับลูกสาว ห้ามแม่แต่งงานกับลูกชาย ลูกจะต้องมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ไม่ฆ่าหรือทำร้ายพ่อแม่ เป็นต้น หากผู้ใดฝ่าฝืนมักจะถูกประณามอย่างรุนแรงมากกว่าในระดับวิถีประชา ส่วนกฎหมายเป็นเรื่องของข้อบังคับที่ถูกระบุขึ้นโดยรัฐเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษอย่างเสมอหน้ากัน เพื่อรักษาสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชนในสังคม

บรรทัดฐานมีความสำคัญมากในการใช้ชีวิตร่วมกันเพื่อให้เกิดความผาสุก ขจัดความวุ่นวายต่างๆ ในสังคม เช่น การถูกล่วงละเมิดสิทธิ อันเป็นเหตุให้เกิดอันตราย เสียชื่อเสียง สร้างความอับอายในสังคม เป็นต้น เพราะมนุษย์สามารถทำได้ทั้งสิ่งที่ดีงามและเลวร้าย บรรทัดฐานจึงเปรียบเสมือนเกราะป้องกันชั้นแรกที่มีความสำคัญและทุกคนในสังคมต้องทำความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้แต่ละคนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข

3. ปัญหาบรรทัดฐานของสังคมสารสนเทศในปัจจุบัน

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของบรรทัดฐานก็คือ “เป็นเพียงกรอบมาตรฐานชุดหนึ่งที่ถูกกำหนดขึ้น ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง” ดังนั้น จุดอ่อนของบรรทัดฐานจึงอยู่ที่ สามารถใช้ได้ดีในช่วงเวลาที่ถูกกำหนดเท่านั้น แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไป บรรทัดฐานเดิมจะเริ่มถูกกัดกร่อนและแปรเปลี่ยน ไม่อาจคงอยู่ได้ตลอดไป เพราะบรรทัดฐานที่เคยถูกกำหนดนั้น “มีข้อจำกัด” คือตัวมันเองไม่สามารถวิวัฒนาการตามโลกที่เปลี่ยนแปลงไปได้ หากคนในสังคมไม่ช่วยกัน “ปรับ” หรือ “เปลี่ยน” ให้บรรทัดฐานดังกล่าวเกิดความทันสมัยทันยุคทันสมัยต่อปรากฏการณ์ (Phenomena) หรือสถานการณ์ (event) ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยปัญหาที่อยู่ “พันรอบบรรทัดฐานเดิม” หรือเป็น “ปัญหาใหม่” ที่ถูกสร้างขึ้นบนโลกแห่งสังคมสารสนเทศที่ไหลบ่าเข้าไปสู่ประเทศต่างๆ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย

ปัจจุบัน โลกได้เข้าสู่ยุคดิจิทัล สื่อประเภทมัลติมีเดียหลากหลายชนิดได้เข้าสู่ประชาชนอย่างแพร่หลาย ปรัชญาสื่อแบบนวนิยาย (Modernism) ดูเหมือนจะล้าสมัยและร่วงโรยไปตามกาลเวลา หลังจากถูกกระแสวิพากษ์อันเผด็จร้อนรุนแรงของลัทธิหลังนวนิยายสุดขีด (extreme postmodernism) ที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับ “เรื่องเล่าใหญ่” (Grand narrative) เพื่อรื้อถอน (deconstruct) วาทกรรมต่างๆ ของนวนิยายอย่างถอนรากถอนโคน การที่นวนิยายเคยได้ผูกขาดสื่อเพื่อเสริมพลังอำนาจตามด้วยคติพจน์ของเบเคิน (Francis Bacon) ที่ว่า “ความรู้คือพลัง” (knowledge is power) แต่ภายหลังได้ถูกฟูโกต์ (Michael Foucault) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส โคนล้มหมอนทั้งกระดานว่าเป็นความรู้คืออำนาจ เป็นเพียงพลังกดขี่และทำลาย “วาทกรรมการพัฒนา” ได้ถูกทำลายความน่าเชื่อถือลง โลกได้พ้นจากข้อผูกมัดด้านความรู้ ข้อมูล ข่าวสารที่นวนิยายครอบครองและผูกขาดเอาไว้ในฐานะความจริงหนึ่งเดียว ตายตัว และเป็นสากล (universal) ความรู้ได้กลายเป็นเพียงโฆษณาชวนเชื่อ เป็นเพียงสถิติ ความจริงชั่วคราวที่รื้อวันเปลี่ยนแปลงข้อมูลไปเรื่อยๆ อย่างไร้จุดหมาย ดังที่ตีเออร์กักล่าวไว้ว่า “*ความเข้าใจของมนุษย์มีสิทธิ์ก้าวหน้าเรื่อยไป แต่ไม่มีวันสมบูรณ์*” คนในยุคปัจจุบันยอมรับความแตกต่างทางด้านความคิดความเชื่อมากขึ้น ความจริงถูกมองเป็นแบบพหุนิยม ไม่ใช่เอกนิยมอย่างที่แล้มา ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลจากกระแสคิดของหลังนวนิยายสายกลาง (moderate postmodern) ที่เน้นการใช้วิจารณ์ญาณเพื่อการสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา เพื่อให้สอดคล้องกับทักษะที่จำเป็นของคนศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์ยังช่วยทำให้โลกโซเซียลที่มีขอบเขตจำกัด ถูกตีขยายวงกว้างออกไปทุกซอกทุกมุมในโลก โลกที่เคยกว้างใหญ่จึงดูแคบลงนิด “เพียงปลายนิ้วสัมผัส” บนเครื่องสมาร์ตโฟน ไอแพด ที่กลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป สื่อใหม่ได้พลิกระบบสารสนเทศของคนในสังคมศตวรรษที่ 21 ไปสู่ภูมิทัศน์ใหม่ที่โลกไม่เคยสัมผัสมาก่อน ทำให้คนปัจจุบันมีรูปแบบการใช้ชีวิตที่ต่างจากคนในอดีต ช่องทางการรับรู้ถูกเปิดกว้าง หลากหลาย และเสรี สื่อสารมวลชนที่เคยผูกขาดอำนาจความรู้ข้อมูลข่าวสารในฐานะเป็น “ผู้รักษาประตู” ต้องเผชิญกับการเปิดประตูหลายบานพร้อมๆ กัน ทั้งสื่อดิจิทัลและสื่ออนาล็อกมากมายนับไม่ถ้วน ผู้ที่เคยอยู่ในฐานะผู้บริโภคสื่อ (consumer) กลับกลายเป็นผู้ผลิตสื่อ (user/producer) ไปเสียเอง ด้วยการร่วมคิด ร่วมเขียน ร่วมเผยแพร่ ร่วมแชร์กันในโลกโซเซียลโดยไม่เลือกเวลาและสถานที่ ข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นไม่ถูกผูกขาดไว้ด้วยเพียงอุปกรณ์การทำข่าวของนักข่าวกระแสหลัก แต่มีการถูกจับด้วยภาพ ถ่ายคลิป และเขียนข่าวโดยประชาชนและถ่ายทอดถึงกันทั้งในระดับประเทศ และการแลกเปลี่ยนกันระหว่างซีกโลก ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็น “เรื่องเล่าใหม่” (new narrative) ของโลกปัจจุบันที่ทำให้รู้ว่า ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร “ไม่จำเป็นต้องรอ” การตัดสินใจจากผู้รักษาประตูหรือสื่อหลักอีกต่อไป

โลกเครือข่ายสังคมออนไลน์ถูกแยกย่อยไปตามความสนใจของแต่ละกลุ่มคนโดยแบ่งตามรสนิยมและอัธยาศัย คนในสังคมปัจจุบันชื่นชอบความเป็นวิถีชีวิต (life style) เฉพาะตัว แต่ละคนพยายามค้นหาอัตลักษณ์ (identity) เพื่อสร้างตัวตนในสังคมโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ มากกว่าจะพยายามค้นหาความเป็นสากล (universal) เพื่อถือความจริงหนึ่งเดียวเหมือนกับกระบวนทรรศน์นวนิยายที่ผ่านมา คนในยุคปัจจุบันต้องการความเป็นส่วนตัว ต้องการสิทธิเสรีภาพมากขึ้นกว่าในอดีต แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องการการมีส่วนร่วม ทั้งในส่วนที่ตนสนใจตามรสนิยมและอัธยาศัย และในระดับประเทศที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต ประชาชนต้องการการมีส่วนร่วม (participation) ไปถึงในระดับฉันทามติ (consensus) และต้องการข้อมูลข่าวสารในลักษณะความเป็นเครือข่าย (network journalism) แบบ “แนวราบ” คนในปัจจุบันกลัววิพากษ์รื้อถอนในสิ่งที่ตนเองไม่เห็นด้วยเฉกเช่นกลุ่มหลังนวนิยายสุดขีด ทั้งในด้านจารีตประเพณี วัฒนธรรม สังคม โดยเฉพาะในเรื่องการเมือง คนไทยปัจจุบันกลัววิพากษ์วิจารณ์ กลัวเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและต้องการการมีส่วนร่วมมากขึ้นเรื่อยๆ โดยใช้สื่อออนไลน์เป็นกระบอกเสียง เป็นพื้นที่สร้างเครือข่ายคนที่เห็นพ้องต้องกัน

เกิดการรวมกลุ่ม เกิดเครือข่าย (connection) แคมเปญรณรงค์ต่างๆ ที่คอยช่วยเหลือกันและกัน อย่างน้อยที่สุดก็คือการช่วยลงประชามติทางออนไลน์เพื่อช่วยขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม

“เรื่องเล่าใหม่” ในยุคสังคมดิจิทัลไม่ได้มีเพียงเท่านั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นดูจะคล้ายกับ “เรื่องเล่าชาวกาลามา” ในเกสบุตตสูตร อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ซึ่งเป็นพระสูตรหนึ่งที่สำคัญในทางพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับเกณฑ์ตัดสินความจริง (criterion of truth) ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้เพื่อเป็น “เครื่องกลั่นกรองสื่อต่างๆ” ว่าสื่อใดควรเชื่อ สื่อใดไม่ควรเชื่อ เพียงแต่รูปแบบของสื่อในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในสมัยพุทธกาล คือไม่ได้ผูกขาดความรู้ไว้ที่เจ้าสำนักหรือเจ้าลัทธิเหมือนในกระบวนทรรศน์โบราณ (ancient paradigm) แต่กลับกลายเป็นรูปแบบสื่อสารสนเทศที่หลากหลาย อาทิ 1) ข้อมูลที่มีทั้งตัวหนังสือ ภาพ เสียง กราฟิก วิดีทัศน์ ทั้งแบบตัดต่อและไม่ตัดต่อ 2) วารสารสื่อผสม (Convergence journalism) ที่ผสมกันระหว่างสื่อต่างๆ ที่เคยแยกจากกัน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ โดยนำมารวมไว้ในสื่อเดียว เช่น สมาร์ทโฟน เป็นต้น 3) ชุดความจริงที่เปลี่ยนจาก “แนวตั้ง” เป็น “แนวราบ” มีคนนับล้านต่างคนต่างแชร์แลกเปลี่ยนกันในโลกออนไลน์อย่างกว้างขวาง และไร้พรมแดน 4) ผู้ผลิตสื่อไม่จำเป็นต้องประกอบอาชีพสื่อและไม่ได้จบนิเทศศาสตร์หรือวารสารศาสตร์ เขาเป็นแต่เพียงพลเมืองที่เข้ามาใช้สื่อออนไลน์ตามความถนัดและความสนใจของเขา กลุ่มคนนี้เรียกว่า นักข่าวพลเมือง (Citizen journalism) 5) เกิดสื่อสารมวลชนกระแสทางเลือก เช่น ดิจิทัลทีวี เพิ่มมากขึ้น สังคมสารสนเทศจึงไม่ได้ถูกจำกัดไว้เพียงสถานีที่เป็นสื่อสารมวลชนกระแสหลักที่คุ้นเคยกัน เช่น ช่อง 3 ช่อง 5 ช่อง 7 ช่อง Thai PBS เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ชุดความรู้ข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในมือประชาชน สื่อมวลชนกระแสหลักและกระแสทางเลือกนั้น ของใครจริง ของใครเท็จ เพราะชุดความจริงมีอยู่หลากหลายเรื่องเล่า (multi-narrative) เป็นสื่อที่ไหลผ่านไปบนกระแสการเชื่อมต่อ (connectivity) ที่เรียกว่า ออนไลน์ โซเชียล มีเดีย (Online Social Media) และใช้อินเทอร์เน็ตมาช่วยถักทอเชื่อมต่อไปยังโทรศัพท์มือถือ สมาร์ทโฟน ไอโฟน ไอแพด เราจะแน่ใจได้อย่างไรว่าสื่อดังกล่าวจะไม่ถูกบิดเบือน ตัดต่อ หรือเติมแต่ง

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ บรรทัดฐานของการใช้สื่อในยุคดิจิทัล เนื่องจากประเทศไทยมีผู้ใช้สื่อออนไลน์เป็นจำนวนมาก แต่ความสามารถในการใช้สื่อและรับสื่อยังขาดบรรทัดฐานที่ดี โดยเฉพาะในเรื่องจิตสำนึกความรับผิดชอบในการผลิต ตัดต่อ โปสต์และแชร์สื่อมีเดียบนสังคมออนไลน์ที่มีปัญหาเชิงจริยธรรม ไม่ว่าจะเป็น ภาพลามกอนาจาร ภาพอาชญากรรมที่น่าสะพรึงกลัว พฤติกรรมฉ้อฉลที่สร้างความวุ่นวายและอันตรายแก่เครือข่าย การปลอมตัว ปลอมแปลง คัดลอก หลอกหลวง ให้อารมณ์ร้าย ยั่วยุเพื่อสร้างความแตกแยกในสังคมด้วย “วาทกรรมเกลียดชัง” (Hate Speech) “การล่าแม่มด” ในยุคดิจิทัล การล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของคนอื่นโดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

นอกจากนี้ ภาษาข่าวที่มีปัญหาเชิงจริยธรรม ในปัจจุบันได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ตัวอย่างผลการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่มีปัญหาเชิงจริยธรรมในประเทศไทย พบว่า

1. การพาดหัวข่าว ที่ล่วงละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ พิพากษา หรือตัดสินก่อนกระบวนกรยุติธรรม ได้แก่ ฟันน้องตระกูลโจรสลัด-ต้มหอยนางรมที่ 1, กุ้ยเขมรปองทรรราช, จับไอ้หื่นกร่างเป็น ตร. ขี้กามวัยขบเผาะ, แผนชั่วแดงถ้อย, หนึ่งคอนเฟิร์มไม่คิดเฉพระเอกอวยวะเพศเน่า, ชะนิตบแฟนหิวทิม, ชมพู่ แขนงเต้าปัดติด นี้อต ลืมเพื่อน, ทำงี่เง่าเพราะโตแต่เต้า, ไอ้ว ใหม่ ของเค้าดีจริง, เปี้ย ช้ำรักแต่ไม่พักอ้อม, ริษาน่าปรี๊ดเม้าท์แรง อมกเขาเจย์ซี่ แลกสัญญาออกเพลง, แฉ "ไทเกอร์" เสียทั้งวัน, มาร์ท เปิดซิง ซูซี่, ยลเอมมีเซ็กซ์ทั่วร่าง, เต้ามาริชยา, ลองลิ้มชิม (ดูด) ปากเดือด, นางงามตกระบอง (ใส่ชื่อนามสกุลผู้สมัคร) กล้าดียังไง ลงเวที Miss International

2. คำสรรพนามเรียกคน อาทิเช่น ไ้อ้หน้าเหลี่ยม, แอ้บแม้ว, ลี้ว, ม้อบแดงถ้อย, ตู้ดตุ้เลี้ยงแกะ, สาวกคลั่ง, จารชนตุ้, จิว้อลไซเมอร์, แดงคลั่ง, สัตว์นรกป่วน, กระทบแสบ, ไ้อ้ทอมโจรสลัด, เดนคูก, โล้นมารศาสนา, เด็กเนวิน, ไ้อ้ตีนนรก, ฆาตรกรจากนรก, ไ้อ้เสื่อยี้, รัฐมนโทห้อย, ทหารนกริต, ลี้อล้อ ปชป., สัญชาติคางคก, ทรพีจอมโหด, ญวนแสบ, นางร้ายพันธุ้อิม, จอมแหล, ไ้อ้ทิตทาสยาบ้า, มินิบัสถ้อย, สารวัตรตีนโหด, พระลูกสมน

3. คำกริยา อาทิเช่น แหวกเต้าเร้าใจ, อ้าซ่า!!, ขยี้กาม, ขยี้สวาท, สมสู้สัตว์เดรัจฉาน, รดส่งหวอ, ยกหาง, ฟาดหาง, เตรียมแหลผ่านสือ่ สยิวใจชาย, ปล่อยผี, เลี้ยงไม่เชื่อง, ริดมารหัวชน, แอบเรดไม่น้อยหน้าใคร

4. คำกริยาที่เร้าอารมณ์ อาทิเช่น โวย, ฉะ, พล่าน, พาล, อ้าง, ซัด, ประชด, แย้, อัด, โ้อ, โต้, โม่, โป้ย, แย้, แหวะ, ช่ม, ชู, แกลงแย้, บี, บี้ม, สีม, ตอก, จวก, กระทบ, โต้เดือด, สั่งเวยตีนผี, กรีด, ไส้บี้, สับ, สวน, ชิ่งสยอง, ซด, ล่า, ลั่น, ตี้อ, เป้า, ปัด, ป่วน, กร่าง, รั้วล่อม, เป้าตีน, ดับสยอง, กระทบ, ลากไส้, โ้อหัง, ประกาศกร้าว, ้งัดข้อ, ปรี๊ดแตก, ฉีกกร่าง, ฉะหัว, ถูกสอยร่วง

5. สำนวน อาทิเช่น ชั่วเกินจินตนาการ, ดับแค้นด้วยลูกของ, อบรมลูกเลี้ยงด้วยพริ้ว, ห่วงน้องจนลืมเต้า, มะหิม้แค้นฝั่งหุ่น, สัญญางูเห่าไม่เห่า, เขย้ออันโอชะ, สารภาพสิ้นไส้, อาญาเถื่อน, เง้อดาบรอฟัน, ศึกช่างกลเมืองกรุงปะทะกันอีกรอบ, ตีสองหน้า, นรกส่งมาเกิด, ปากกล้าขาสั้น, ทรราชรุ่นพี่สอนน้อง

6. แทรกความคิดเห็นลงในข่าว อาทิเช่น เจ้าตัวตื่นพล่านยังสร้างความปั่นป่วนในชาติไม่รู้จักจบสิ้น, เพื่อไทยนึกว่าคนไทยกินหญ้า, ปานนายกรัฐมนตรีนคนที่สอง, ตีหน้าเศร้าเล่าความเท็จผ่านทวิตเตอร์, จตุพรเดินหน้าชายชาติ, ปากดีเหน็บ, ยังปากเก่ง, แดงขี้ขึ้นสมอง, ยังมีหน้ามาสอน, ดันทุรังก้อม้อบเถื่อน, หนีสู่มุดบ้านนายก, ดอกมหาโหด แฟนหวยออนไลน์ต้องชดน้ำแห้วร้องเพลงรอไปก่อน, หวยออนไลน์สุดมีกรรมเดี่ยวห้องเดี่ยวแห่งจนักเลงหวยมีนคิดตามไม่ทัน, นาธานโคตรต่อแหลจริง ๆ, จี้อีพหมดปัญญาลืมตาอ้าปาก, ม่ายเสื่อสาวตระเวนอ้อยหน่มกั๊ดมัน, ผู้หญิงคนแล้วคนเล่ามาคอยบำบัดโรคขาดความรัก, หน่มอาร์เป้าเร็ดของอิชั้น, ทั้งคู่กอดรัดกันอ้อยงักกับกลัวจะพลัดหลงจากกัน, แคหางตาก็ดูออก, ประกาศเจอหน้าขอทำตีตบ, อย่างนี้ตัดบัวเหลือโยชั่ววี, อย่างลิมว่าหญิงรักหญิงยังเป็นเรื่องแปลกในสังคมไทย, ทอมไม่หล่อแต่ร่อย, ความรักมันคงจุกอกลั่นใจแถมไหลลงตบไส้พุงหมดแล้ว, ร่วมรักกันในกุฏอย่างโจ่งคริม

7. เสนอข่าวเลื่อนลอยปราศจากแหล่งที่มา อาทิเช่น พบประเด็นดังกล่าว ปรากฏในข่าวเกือบทุกประเภท เช่น เว็บไซต์ต่างประเทศรายงาน, แหล่งข่าวใกล้ชิดกับการเจรจาครั้งนี้, นักวิเคราะห์รายหนึ่ง, รายงานข่าวเปิดเผยว่า, มีกระแสข่าวว่า, แหล่งข่าวรายหนึ่งแจ้งว่า, แหล่งข่าววงใน, หน่วยสืบราชการรักสแกนดูหัวใจม่ายสาวว่า

8. การใช้ภาษานวนิยาย อาทิเช่น เหตุพิชรักแรงหึงนำมาสู่โศกนาฏกรรมครั้งนี้, เลือดสาดคาบันไดรถ, กระจุกแตกแหลกละ, สงกลืนคาวคลั่งไปทั่ว, จับตาเกาะกงสวรรค์น้อยๆ ของทักษิณ, ชิ่งนรก, เผาเป็นจูน, เศษเนื้อมนุษย์กระจายไปทั่วบริเวณ, เรื่องราวชวนสยองขวัญ, ลอยกระทงเลือด, ส่วนภายในห้องเก็บของเปรอะเปื้อนไปด้วยรอยเลือดสีแดงฉานสงกลืนคาวคลั่งสาตกระเซ็นเปื้อนหนังสือ, ยืนร้องไห้น้ำตาซึมเพราะความเสียใจ มองร่างไร้วิญญาณของลูกสาวที่จากไปอย่างไม่มีวันกลับ โดยเฉพาะนางวราภรที่ร้องไห้แทบขาดใจ, ยานรถสมไฟ, พันอเวจี, ขวานพิฆาต, ทุตมรณะ

9. การใช้คำล่อลอกให้เข้าไปอ่าน หรือ Click bait เป็นการพาดหัวล่อลอก/ล่อให้ติดตาม (click) เข้าไปชมหรืออ่านเนื้อเรื่องในเว็บของตน มองประเด็นคุณค่าข่าวเป็นเพียงการตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น แต่เป็นคุณค่าเทียม เพราะเกิดจากการสร้างขึ้น ประการสำคัญ ไม่มีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์อะไร เป็นเพียงการล่อลอกเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนจากการเพิ่มผู้เข้าชม เช่น... คลิปหน่มพิเรนทร์ จุดปะทัดยักษ์

แล้วเอากะละมังครอบไว้ก่อนนั่งทับ รอจนประทัดระเบิดตูม คลิกดู แล้วจะรู้ว่าผลเป็นยังไง..., "แต่ัว" เคลียร์ชัด! ปุ่มนู่นๆ ที่หน้าอก ที่แท้คือ..., เด็กสาวหัวเกินเหตุ โดดลงบ่อไปแห่จะเขี่ยกษั สุดท้ายเป็นยังไง...คลิกหลังนี้ ใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมง มีผู้เข้าไปชมแล้วกว่า 53,000 คน โดยที่เว็บข่าว ซึ่งเจ้าของเป็นสื่อหนังสือพิมพ์หัว สีชื่อฉบับหนึ่ง ไม่ได้ลงทุนอะไรเลย เพียงใช้คนเสาะหาคลิปจาก You Tube มาใส่ไว้ในข่าว ตัดต่อภาพจาก วิดีโอมาเป็นภาพนิ่ง 1 หรือ 2 ภาพ เขียนพาดหัวแบบ click bait แล้วใช้สื่อออนไลน์หลอมรวม (converged) เข้ากับเว็บข่าว เมื่อคนอ่านข่าวบนสื่อออนไลน์ก็คลิกเข้ามาอ่านเนื้อหาข่าว 2-3 บรรทัด จากนั้นก็กดคลิกดู ได้ยอด view แล้ว ส่วนสาระจะเป็นอย่างไร ไม่สนใจ นับเป็นการลงทุนข่าวถูกที่สุด จระเข้ก็ไม่ยกขังจริง และ เด็กสาวก็วิ่งกลับขึ้นมาบนบ่อ ไม่ได้เกิดอะไรขึ้น

ภาษาข่าวที่มีปัญหาเชิงจริยธรรมดังกล่าว ส่วนหนึ่งอาจเกิดขึ้นจากกระแสฮอลลิวูดที่เน้น “อุดมการณ์ แห่งความบันเทิง” โดยแพร่ขยายจากวงการภาพยนตร์เข้าไปสู่วงการอื่นๆ ทั้งในวงการข่าวสาร การศึกษา กีฬา ศาสนา การเมือง และการตลาด ดังนั้น สื่อสิ่งพิมพ์ นิตยสาร และข่าวต่างๆ จึงต้องปรับตัวให้เกิดสีสัน เร้าอารมณ์ หรือมีความเข้มข้นในเชิงอารมณ์มากขึ้นเพื่อดึงดูดผู้อ่าน จนกระทั่งในช่วงศตวรรษที่ 1990 สื่อเริ่ม สร้างบรรทัดฐานใหม่ นำไปสู่การคุกคามสิทธิความเป็นส่วนตัวของบุคคลสาธารณะ สร้างวัฒนธรรมนินทา (Gossip) ในทุกวงการคนดัง ไม่ว่าจะเป็นดารานักกีฬา นักการเมือง กระทั่งราชวงศ์ก็ยังคงถูกลือลวงลนเอามาลือ ในเชิงสนุกสนานเพื่อเรียกรถตั้งและเอามาขายในรูปแบบ “ดราม่า” เพื่อสนองความกระหายสนใจใคร่รู้ของ สาธารณชน

ในประเทศไทยได้รับเอาวัฒนธรรมเหล่านี้เข้ามาโดยขาดการกลั่นกรอง และขยายวงกว้างด้วยอำนาจ อินเทอร์เน็ตอันทรงพลัง สิ่งพิมพ์ขยะ (Junk journalism) ที่ไม่ช่วยจรรโลงสังคมเกิดขึ้นมากมาย คนไทยเริ่ม สนใจ “เปลือกผิว” อันเป็นรูปลักษณ์มากกว่า “แก่นสาร” เชิงคุณค่าในการพัฒนาคุณภาพชีวิต วัฒนธรรมการ สร้างภาพ การสร้างข่าวดราม่า กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในสังคมไทยปัจจุบัน ประชาชนผู้ใช้สื่อหลายคน ต่างได้รับอิทธิพลเหล่านี้มาจากสื่อมวลชนและเกิดสังคมนานจนติดเป็นนิสัย เป็นค่านิยมในการดำเนิน ชีวิตบนโลกออนไลน์

แม้ดูเหมือนว่าการใช้ภาษาที่กระตุ้นอารมณ์จะเป็นสุนทรียะอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นภาษาสิ่งพิมพ์ แบบไทยๆ แต่ถ้ามากจนเกินงาม สิ่งก็ตามมาก็คือผลกระทบต่อผู้ที่ถูกพาดพิง การถูกกำหนดภาพลักษณ์ ที่ไม่สร้างสรรค์ การไม่เคารพศักดิ์ศรี สิทธิเสรีภาพของบุคคล และขาดความรับผิดชอบในเชิงจริยธรรมของ การใช้สื่อ

นอกจาก “อุดมการณ์แห่งความบันเทิง” จากกระแสฮอลลิวูดแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่สร้างปัญหาในโลก โซเชียลก็คือ “การลอกเลียนแบบวาทกรรมเกลียดชัง” จากสื่อมวลชนในช่องทางทีวี โดยเฉพาะทีวีดิจิทัลที่ได้ นำเสนอข่าวสารตามความต้องการของนักการเมืองและนักธุรกิจ โดยคนสองกลุ่มนี้จะใช้อำนาจและทุนเป็น เครื่องมือในการควบคุมสื่อ ทำให้จริยธรรมสื่อมวลชนทำได้ยาก ปัญหาที่น่าห่วงที่สุดคือกลุ่มเด็ก เยาวชน และ ผู้สูงอายุบางกลุ่มที่ขาดทักษะการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ในการเลือกเสพ กลั่นกรอง และปฏิบัติต่อสื่อ ที่ได้รับและส่งอย่างมีวิจารณญาณ หรือแม้แต่ผู้รับสารที่พยายามเลียนแบบพฤติกรรมสื่อมวลชนที่มีปัญหาทาง จริยธรรม การเลียนแบบเน็ตไอดอลในเชิงภาพลักษณ์ที่ไม่ตอบโจทยในเรื่องคุณค่า เพื่อทำตัวเองให้ดูเด่นในโลก ออนไลน์

4. พื้นฐานปรัชญาที่นำไปสู่บรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศเพื่อธรรมาภิบาล

บรรทัดฐานทางสังคมสารสนเทศแบบเก่าได้ถูกท้าทายด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศแบบใหม่ในยุคดิจิทัล ด้วยปัญหาที่ไม่เคยมีมาก่อน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แม้ว่าประเทศไทยจะได้ชื่อว่าเป็นประเทศหนึ่งที่นิยมใช้ เทคโนโลยีสารสนเทศกันอย่างแพร่หลาย ทุกเพศทุกวัย มีผู้นับถือศาสนามากมาย มีจารีตประเพณีและ

วัฒนธรรมที่ดั่งงาม มีกฎหมาย มีจริยธรรมสื่อ (Media Ethics) โดยถูกกำหนดขึ้นในหลายหน่วยงาน แต่ก็คงไร้ค่าหากไม่มีการนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง ด้วยวิจรรย์ญาณ และการมีส่วนร่วม

สิ่งสำคัญเร่งด่วนที่ทุกฝ่ายจะต้องทำให้เกิดเป็นรูปธรรม ณ ปัจจุบันนี้ก็คือ การร่วมกำหนด “บรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศเพื่อธรรมาภิบาล” ในประเทศไทย เพื่อให้เกิดการตั้งรับอย่างมั่นคงต่อกระแสโซเชียลที่โหมกระหน่ำดังพายุที่ไม่มีวันจะลดถอยน้อยลงไปเลย หากปล่อยปละละเลย (spoil) เช่นนี้เรื่อยไป ยิ่งจะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นเป็นทวีคูณ การบังคับด้วยกำลังอำนาจหรือกฎหมายไม่ใช่ทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด ควรมีแรงเสริมจากการกำหนด “บรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศเพื่อธรรมาภิบาล” ด้วย เพื่อให้หลักจริยธรรม ศีลธรรม ได้เข้ามามีบทบาทในการปลูกและปลูกจิตสำนึกที่ดี และช่วยเปิดเวทีเสวนาให้กับคนในสังคมได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะเกิดความภาคภูมิใจและช่วยกันรณรงค์พร้อมทั้งปฏิบัติ หากข้อตกลงเกี่ยวกับบรรทัดฐานดังกล่าวจบลงด้วยหลักฉันทามติเพื่อนำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

ในการกำหนดเป้าหมาย สิ่งสำคัญจะต้องเป็นเป้าหมายที่ทุกคนยอมรับ ไม่มีใครปฏิเสธ และมาจากรากฐานทางปรัชญาที่ทันสมัยทันสมัย ซึ่งปัจจุบันก็คือ ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ที่เน้นเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งหากมองย้อนไปที่ฐานปรัชญาบริสุทธิ์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะพบว่าแท้จริงแล้ว แนวคิดแบบหลังนวยุคสายกลาง (moderate postmodernism) เป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทานให้ตั้งแต่ครั้งปฐมบรมราชโองการ “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” เพราะอภิปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็น “ปรัชญาจริยะ” ที่เน้นความสุขทางปัญญาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่วนญาณปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งส่งเสริม “ปัญญาธรรม” คือ วิจรรย์ญาณซึ่งมีกระบวนการคิด 3 ขั้นตอน ซึ่ง “เป็นสาเหตุ” ก่อให้เกิด “ความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ได้อย่างแท้จริง

วิจรรย์ญาณ ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. **วิเคราะห์** (analytic) คือ การจำแนกแจกแจงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาให้ตรงประเด็น โดยการย้อนอ่านใหม่ ไม่ลดอะไรเลย (reread all, reject non) (Steven Best and Douglas Kellner, 1999, p. 256) คือ ไม่ยึดมั่นถือมั่น (detachment) ในสิ่งที่จะวิเคราะห์แม้ว่าจะมาจากแหล่งความรู้ใด ๆ ก็ตาม แต่ให้ “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ในแหล่งความรู้เหล่านั้นเพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์อันสูงสุดดังพระราชดำรัสที่ทรงตรัสว่า “ลักษณะของการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่มีอยู่สามลักษณะ ได้แก่ เรียนรู้ตามความคิดของผู้อื่นอย่างหนึ่ง เรียนรู้ด้วยการขบคิดพิจารณาของตนเองให้เห็นเหตุผลอย่างหนึ่ง กับเรียนรู้จากการปฏิบัติฝึกฝนจนประจักษ์ผลและเกิดความคล่องแคล่วชำนาญอีกอย่างหนึ่ง การเรียนรู้ทั้งสามลักษณะนี้จำเป็นต้องกระทำไปด้วยกันให้สอดคล้องและอุดหนุนส่งเสริมกัน จึงจะช่วยให้เกิดความรู้จริง พร้อมทั้งความสามารถที่จะนำมาใช้ทำการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพได้” (25 มิถุนายน 2524)

หากพิจารณาจะเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไม่ทรงยึดมั่นถือมั่นว่าแหล่งความรู้ใดสำคัญกว่ากันหรือถูกต้องที่สุดดังที่กระบวนการตรรกศาสตร์ก่อน ๆ เคยทำกันมา เพราะนอกจากจะไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ อาจก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทบาดหมางกันได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมความร่วมมือเป็นสำคัญ โดยให้นำเอาแหล่งความรู้ต่าง ๆ มาช่วยเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้เกิดปัญญาปฏิบัติ (phronesis) ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะนำความรู้ไปปฏิบัติ จำเป็นต้องนำมาพินิจพิจารณาด้วยวิจรรย์ญาณเสียก่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของร็องซีแยร์ (Rancière) ที่เห็นความจำเป็นของการแยกระหว่างการรับรู้ (subjectification) กับการวินิจฉัย (identification) (Jacques Rancière, 1992, p. 63) โดยเริ่มต้นจาก

ศึกษาวิเคราะห์ เพราะการวิเคราะห์ช่วยให้เราเข้าถึง “ความมีเหตุผล” หรือเป็นคนมีเหตุผล แต่เหตุผลในที่นี้ไม่ได้หมายถึง เหตุผลในความหมายของตรรกะ (logic) หรือ reason ที่เป็นศิลปะในการจูงใจให้คนเชื่อตามที่ชาวตะวันตก (modernist) นิยมใช้กันในฐานะเป็นเครื่องมือของวิทยาศาสตร์ แต่หมายถึง สาเหตุ - ผล (cause - effect) คือ เห็นความสัมพันธ์กันระหว่าง “เหตุ” และ “ผล” หรือการพิจารณาถึงเหตุปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ ด้วยปัญญา ดังพระราชดำรัสที่กล่าวไว้ว่า “...หลักของเหตุผลมีหลักการว่า ถ้ามีสิ่งใดที่เราต้องเผชิญ ต้องพบ ต้องมีเหตุผลทั้งสิ้น คำนี้มี 2 คำ เหตุคือต้นของสิ่งที่เราเผชิญและผลเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องจากสิ่งที่เกิดขึ้นแก่เรา ถ้าเราเผชิญสิ่งใดและเราพิจารณาด้วยเหตุผลต่อไปเราก็จะเผชิญสิ่งที่ถูกต้อง” (26 มิถุนายน พ.ศ. 2519)

กระบวนการวิเคราะห์นี้ ก่อให้เกิดความรู้ที่ลึกซึ้งในสิ่งที่ต้องการศึกษาอย่างเป็นเหตุเป็นผลทั้งในเชิงวิชาการและการดำรงชีวิตทั่วไป โดยเฉพาะเมื่อสมองได้มีการวิเคราะห์เปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ได้มากพอสมควรจะทำให้เกิดมโนภาพ (concept) ในเรื่องนั้น ๆ อย่างชัดเจน ละเอียด ลึกซึ้ง เป็นเหตุให้เกิด “ความเข้าใจ” และเป็นพื้นฐานของการนำไปวิจักษ์เป็นลำดับต่อไป

ธรรมชาติของคนเราไม่ได้มีแต่เพียงความคิดเท่านั้น ยังมีความรู้สึกเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอยู่ด้วย โดยเฉพาะความรู้สึกต่อสิ่งที่เป็นมโนธรรมสำนึก ความละเอียดรอบาปหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและ/หรือผู้อื่น

การวิเคราะห์ทำให้เราเกิด “การเข้าใจ” ความเป็นมาเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ และมโนภาพ (concept) ของสิ่งเหล่านั้นในเชิงเหตุผล ส่วนการวิจักษ์ทำให้เราเกิด “การเข้าถึง” สิ่งที่ได้วิเคราะห์มานั้น ด้วยการประเมินค่าออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สิ่งที่เราได้วิเคราะห์มานั้นเป็นคุณหรือเป็นโทษ เป็นบุญหรือเป็นบาป เป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควร

การประเมินค่าช่วยให้เราเข้าถึง “ความพอประมาณ” ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะรู้ว่าอะไรที่มีมากเกินไปแล้วจะก่อให้เกิดโทษ เช่น ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น ก็ไม่ควรยึดถือหรือนำไปปฏิบัติ เพราะจะก่อให้เกิดการเบียดเบียน ทำให้สังคมเดือดร้อน

ในขณะเดียวกัน เมื่อรู้ว่าอะไรที่ขาด ก็ควรหามาเพิ่มเติมหากเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดคุณค่าเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การเอาใจใส่ต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจให้มากขึ้น เป็นต้น เพราะสุขภาพกายและสุขภาพจิตเป็นพื้นฐาน เป็นต้นทุนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังพระราชดำรัสที่ทรงตรัสไว้ว่า “การรักษาความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยของเศรษฐกิจที่ดีและสังคมที่มั่นคง เพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้นโดยปกติจะอำนวยผลให้สุขภาพจิตสมบูรณ์ด้วย และเมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ดีทั้งร่างกายและจิตใจแล้วย่อมมีกำลังทำประโยชน์ สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่ ทั้งไม่เป็นภาระแก่สังคมด้วย คือเป็นแต่ผู้สร้าง มิใช่ผู้ถ่วงความเจริญ” (22 ตุลาคม 2522)

จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ บนพื้นฐานของความพอประมาณ เพื่อให้คุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์เป็นพื้นฐานของการสร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมต่อไป

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้วิจักษ์ญาณได้ทำหน้าที่เต็มประสิทธิภาพในทุกขั้นตอน เมื่อได้วิเคราะห์จนเข้าใจ วิจักษ์จนเข้าถึงแล้ว จะให้เกิดการพัฒนาได้อย่างแท้จริงก็ต้องเข้าสู่กระบวนการวิธานเป็นลำดับต่อไป เพราะการวิธานทำให้เราเกิด “การพัฒนา”

3. วิธาน (applicative) คือ การประยุกต์ใช้ เป็นการลงมือทำการอย่างมีวิธี โดยเลือกเอาเฉพาะที่เห็นว่าจะเป็นคุณมาใช้ตามเป้าหมาย

การวิธานนี้ ต้องอาศัยทางสายกลางเป็นเครื่องดำเนิน ทางสายกลางในที่นี้หมายถึง จะต้องไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดถูกต้องที่สุดด้วยความลำเอียง แต่จะต้องวางใจให้เป็นกลาง โดยพิจารณาว่า ความรู้ทั้งหลาย

ล้วนเป็น “สมมติฐาน” ซึ่งอาจจะ “ผิด” หรือ “ถูก” ได้ด้วยกันทั้งนั้น แม้เป็นความจริงที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับว่าถูกต้องที่สุดแล้วก็ตาม แต่ก็ต้องเปิดใจรับนำมาวิเคราะห์และวิพากษ์เสียใหม่ด้วยใจที่เป็นกลาง เมื่อประเมินค่าแล้วพบว่า เป็นโทษ เป็นความชั่ว เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำโดยคำนึงถึงกาลเทศะ เป็นต้น ก็ไม่ควรนำมายึดถือและปฏิบัติ แต่เมื่อประเมินค่าแล้วพบว่า ก่อให้เกิดคุณค่า เป็นความดี เป็นสิ่งที่ควรทำ ก็ให้เลือกนำมาประยุกต์ใช้ โดยเล็งผลอันเลิศ คือ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งแก่ตนเองและสังคมส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงตรัสว่า “การรู้จักพิจารณาให้เห็นเหตุเห็นผล ให้อรรถกถาแก่นักคิดชอบชั่วดีได้โดยกระจ่างแจ่มยอมทำให้มองบุคคล มองสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกลงไปจนเห็นความจริงในบุคคลและในสิ่งนั้น ๆ เมื่อได้มองเห็นความจริงแล้วก็จะสามารถใช้ความรู้และวิชาการปฏิบัติงานทุกอย่างได้ดีและถูกต้องยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์แก่ตนเองแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น” (26 พฤศจิกายน 2516)

ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์ วิพากษ์ และวิธาน จึงเป็นชุดคำที่ตอบโจทย์ได้อย่างชัดเจนว่า อะไรคือญาณปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข และสามารถทำให้เกิดประสิทธิผลคือ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ทั้งนี้ก็เพราะ

การวิเคราะห์	เป็นสาเหตุนำไปสู่	การเข้าใจ
การวิพากษ์	เป็นสาเหตุนำไปสู่	การเข้าถึง
การวิธาน	เป็นสาเหตุนำไปสู่	การพัฒนา

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ปรัชญาบริสุทธิ์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความเป็นหลังนวยุค มีความทันสมัยต่อการนำมากำหนดเป็นบรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศ เพื่อให้เกิดธรรมาภิบาลอย่างพอเพียง โดยค้ำประกันความชอบธรรมของคุณภาพชีวิตด้วยความสุขแท้ตามความเป็นจริง คือ การมีความสุขบนความสุขของตนเองและผู้อื่นในสังคมสารสนเทศด้วยพลังสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา

การแสวงหาความสุขบนความสุขของตนเองและผู้อื่นด้วยการสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา ทำให้เรารู้ว่าต้องใช้วิจารณ์ญาณด้วยความถูกต้องชอบธรรมและเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตจริงหรือไม่ เพราะวิจารณ์ญาณที่ถูกต้องชอบธรรมจะต้องเกิดการ “สร้างสรรค์” คือ เป็นความคิดเชิงบวกหรือเป็นความดี ดีทั้งส่วนเหตุ (เจตนาดี) ดีทั้งส่วนผล (เกิดคุณประโยชน์และความสุข) แก่ตนเองและผู้อื่น หากเห็นว่าความคิด การใช้ภาษา และการกระทำใด ๆ ส่งผลกระทบในทางลบ ก่อให้เกิดโทษทุกข์ต่อตนเองและสังคมก็จะมี การ “ปรับตัว” เพื่อสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้น และประสานความ “ร่วมมือ” เพื่อแบ่งปันคุณค่าเหล่านั้นสู่สังคม และเมื่อพบว่ามีสิ่งใดที่ขาดหายหรือต้องการพัฒนาต่อไปก็จะ “แสวงหา” สิ่งเหล่านั้นมาเพิ่มเติมและพัฒนา ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์ต่อไปเรื่อย ๆ อย่างไม่รู้จบ

การวางบรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่หลักธรรมาภิบาล ช่วยส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อทั้งในส่วนรุกและรับให้แก่คนในสังคม

ในส่วนรุก ได้แก่ ผู้ใช้สื่อต้องมีจิตสำนึกในการถ่ายทอดสื่อต่างๆ ด้วยวิจารณ์ญาณ หากเห็นว่าสื่อที่ตนถ่ายทอดออกไปไม่เกิดความสร้างสรรค์และส่งผลกระทบต่อสังคม ก็ต้องแสดงความรับผิดชอบและปรับตัวเพื่อร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมสีขาวให้มากขึ้น มีสติคิดก่อนแชร์ เล็งถึงผลประโยชน์และแสวงหาคุณค่ามากกว่าเปลือกผิว (skinner) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและผู้อื่น

การวางบรรทัดฐานในส่วนรุกจะเกิดขึ้นได้จริงและมีประสิทธิภาพ รัฐบาลจะต้องมีการวางหลักนิติธรรมที่ช่วยรักษาสิทธิของผู้ใช้สื่อ โดยมอบหน้าที่ดังกล่าวนี้ให้กับฝ่ายกฎหมายเป็นผู้รับผิดชอบ เพื่อดูแลให้กฎหมายมีความเหมาะสมและชอบธรรม (legitimate law system) คือ ต้องออกกฎหมายไม่ให้มากเกินไปจนล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน และไม่น้อยเกินไปจนไม่สามารถคุ้มครองสิทธิของประชาชนได้อย่างเป็นธรรม สิ่งใดที่ประกาศเป็นกฎหมายจำต้องมีบทลงโทษที่ชัดเจนและให้เกิดความเป็นธรรมแก่พลเมืองโดยทั่ว

หน้า มิฉะนั้นก็ไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นกฎหมาย เพราะไม่สามารถบังคับให้พลเมืองทุกคนให้ปฏิบัติตามได้ การที่ต้องดูแลให้กฎหมายมีความพอดีนั้นก็เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้ที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายได้ปฏิบัติงานให้ตรงเป้าหมาย คือ สามารถกระตุ้นให้นักสื่อสารมวลชนทุกคนในสังคมหนึ่ง ๆ ได้ใช้ความรู้ความสามารถเต็มศักยภาพของตน และในขณะที่เดียวกันสื่อที่ถูกเผยแพร่ออกไปจะต้องไม่ขัดขวางหรือก้ำก๋ายสิทธิเสรีภาพของประชาชน

หลักในการออกกฎหมายต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ได้แก่ เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ

เสรีภาพ (Liberty) คือ การเน้นในเสรีภาพของบุคคล หรือ ปังเจกชนนิยม และได้ขยายไปในเรื่องเสรีภาพในด้านความคิด ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาหาความรู้ การพิมพ์และเผยแพร่ข่าวสาร รวมทั้งเสรีภาพในทางการเมือง

เสมอภาค (Equality) คือ ความเท่าเทียมกันตามกฎหมายของปัจเจกชน ความเสมอภาคขึ้นอยู่กับหลักความเที่ยงธรรม ความเท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิและหน้าที่ เช่น ความเท่าเทียมในด้านการเสียภาษี การรับใช้ชาติโดยการเป็นทหาร และสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง

ภราดรภาพ (Fraternity) คือ ความเป็นพี่เป็นน้องกัน มนุษย์ทุกคนจะต้องมีความเท่าเทียมกันและปฏิบัติต่อกันดุจพี่น้อง ความเป็นพี่เป็นน้อง เป็นสิ่งที่ธรรมชาติมอบให้มนุษย์ คือ การไม่เน้นผิวพรรณหรือ เผ่าพันธุ์

ผู้รับผิดชอบส่วนนี้ ได้แก่ หน่วยงานหลัก 3 หน่วยงานของรัฐร่วมกัน คือ ฝ่ายนิติบัญญัติมีหน้าที่ออกกฎหมาย ผู้ที่นำข้อกฎหมายไปใช้พิจารณาตัดสินคดีความคือฝ่ายตุลาการ ส่วนฝ่ายบริหารคือฝ่ายรัฐบาลมีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินให้ถูกต้องตามกฎหมาย

ความประพฤติส่วนใดที่ไม่เข้าข่ายทางกฎหมาย เพราะอาจเป็นเรื่องจริยธรรม ศีลธรรม ประเพณี จรรยาบรรณ ก็จะเป็นหน้าที่รับผิดชอบของผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ในส่วนรับ ได้แก่ ผู้รับสื่อต้องเลือกรับอย่างมีสติ มีวิจารณญาณเป็นเครื่องมือสำหรับ “กลั่นกรอง” สื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อวิเคราะห์แยกแยะประเด็นให้ทราบถึงประเภทของสื่อ เช่น เป็นข้อมูล เป็นฐานข้อมูล เป็นข้อเท็จจริง เป็นคำสอน เป็นข่าวสาร เป็นข้อคิดเห็น เป็นสิ่งที่ถูกวิเคราะห์แล้ว เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ดัดแปลงหรือตัดต่อด้วยเทคนิคทางคอมพิวเตอร์ เป็นต้น เมื่อตรวจสอบได้แน่ชัดแล้วก็วิจักษณ์ให้เห็นคุณและโทษของของสื่อต่างๆ ที่ได้วิเคราะห์ไว้เพื่อเก็บเอาแต่ส่วนดี มีคุณค่า มีคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปปรับใช้อย่างชาญฉลาดให้เหมาะสมกับบริบทต่างๆ เมื่อเกิดผลเป็นที่น่าพอใจก็อาจแบ่งปันสิ่งดีดีเหล่านี้สู่สังคมออนไลน์เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่สังคมต่อไป

การวางบรรทัดฐานในส่วนรับจะเกิดขึ้นได้จริงและมีประสิทธิภาพ รัฐบาลจะต้องมีการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้เท่าทันสื่อ มีทักษะการคิดเชิงวิจารณญาณ มีการปลูกและปลูกจิตสำนึกทางจริยธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรม จรรยาบรรณให้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง

ฝ่ายจริยธรรม ได้แก่ นักปรัชญาและองค์กรเอกชน (NGO) มีหน้าที่รับผิดชอบอบรมบ่มนิสัยผู้นับถือศาสนาในชาติที่รัฐบาลรับรู้ รวมทั้งผู้นับถือศาสนาใดเลย โดยให้หาเหตุผลจูงใจให้คนทำอย่างมีความสุขด้วยหลักจริยธรรม คุณธรรม จึงต้องใช้เกณฑ์กลางเชิงปรัชญาที่สนับสนุนได้ทุกศาสนาเท่านั้น เมื่อรวมจริยธรรมทั้งหมดเข้าด้วยกันจะได้จริยธรรมทั่วไป (general ethic) ซึ่งเป็นฐานรองรับจริยธรรมย่อยต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า คุณธรรมแม่บท (cardinal virtues) ซึ่งมี 4 ประการ คือ ความรอบรู้ (Prudence) ความกล้าหาญ (Fortitude, Courage) 3. ความพอเพียง (Temperance, Sufficiency) และความเป็นธรรม (justice)

นอกจากนี้ ควรเพิ่มบทบาทให้นักปรัชญาได้เป็นผู้เข้าไปมีส่วนร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านและนักวัฒนธรรม เพื่อหาหนทางในการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม (pure culture) ให้เข้าถึงแก่น คือ รู้และเข้าใจถึง

รากฐานทางปรัชญาไทยที่มีต่อวัฒนธรรมไทยในเรื่องต่างๆ ตลอดถึง “ร่วมพัฒนา” และนำวัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ (apply culture) ในด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าให้กับสังคมไทยด้วยวัฒนธรรมไทย

ฝ่ายศีลธรรม มีหน้าที่รับผิดชอบดูแล โดยให้หาเจตนาของคัมภีร์ที่ส่งเสริมการปฏิบัติตามกฎหมายและใช้ศรัทธามาพัฒนาคุณภาพชีวิต ศีลธรรม ได้แก่ หลักจริยธรรมในศาสนาที่ทำให้คน ๆ หนึ่งหรือสังคมหนึ่งเสียสละด้วยจิตอาสาเกินกว่าที่กฎหมายบังคับ ผู้รับผิดชอบส่วนนี้ได้แก่ ศาสนาที่รัฐบาลรับรู้ โดยที่ศาสนารับผิดชอบต่อสมาชิกทุกคนของตน โดยการอบรมนักบวชในศาสนา นักการศึกษา หรือธรรมวิทยากรให้ทราบถึงโทษของการยึดมั่นถือมั่นในศาสนาจนเกินไปอันเป็นเหตุก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทหรืออาจเกิดสงครามศาสนาขึ้นดังที่เห็นได้จากสงครามครูเสด สงครามศาสนาในวาระต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งสังเกตได้ว่าสงครามการเมืองรุนแรงโหดเหี้ยมยิ่งกว่าสงครามเศรษฐกิจ แต่สงครามศาสนารุนแรงโหดเหี้ยมยิ่งกว่าสงครามการเมือง โดยเฉพาะสงครามระหว่างนิกายของศาสนาเดียวกันรุนแรงโหดเหี้ยมกว่าสงครามระหว่างต่างศาสนา

ในเมื่อสังคมปัจจุบันบังคับให้ผู้นับถือศาสนาต่างก็ต้องอยู่ร่วมกันแล้ว ก็พึงยอมรับสภาพ เรียนรู้ปัญหา และแสวงหาวิธีอยู่ร่วมกันอย่างดีที่สุดจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย ยกตัวอย่างเช่น

ชาวพุทธ แสดงออกโดยชัดเจนโดยการปฏิบัติการแผ่เมตตาเป็นประจำ มิเพียงแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ยังแผ่ไปถึงสรรพสัตว์ทั้งหลาย ตลอดจนดวงวิญญาณทั้งหลายที่ตกทุกข์ได้ยาก

อิสลาม แปลว่า ศาสนาแห่งสันติ ชาวมุสลิมเมื่อพบปะก็จะทักทายกันเป็นประจำว่า “ซาลาม มาลายกุม” แปลว่า จงมีสันติสุขเถิด

ชาวคริสต์ทราบดีว่าพระเยซูทรงกำชับความรักเพื่อมนุษย์ทั้งหลายเหมือนรักตนเอง จะทำอย่างไรนั้นไม่สู้จะชัดเจนนัก จึงจะนำมาชี้แจงให้ชัดเจนเสีย ทั้งนี้โดยหวังว่าเมื่อศาสนาอย่างน้อย 3 ศาสนาหลักในประเทศไทย คือ พุทธ อิสลาม คริสต์ สามารถชักชวนศาสนิกชนของทุกศาสนาให้ร่วมกันอย่างดีในแต่ละศาสนา และกับสมาชิกของศาสนาอื่น ๆ สันติภาพก็จะเป็นผลสรุปรวบยอดของการร่วมมืออย่างชัดเจน

เมื่อทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งด้านความคิดและการแบ่งบทบาทหน้าที่สำหรับลงมือปฏิบัติร่วมกัน เช่นนี้ ประเทศไทยจะได้บรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศเพื่อธรรมาภิบาลอย่างพอเพียง เพราะความพอเพียงคือความพอเพียงของคนทั้งชาติ การมีส่วนร่วมแบบฉันทามติโดยมีเป้าหมายร่วมกันคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตจะช่วยเป็นแนวทางและเป้าหมายสำคัญต่อการกำหนดบรรทัดฐานที่เกิดขึ้นให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศเพื่อธรรมาภิบาลจะต้องคำนึงถึงความพอเพียงของคนทั้งชาติ ความพอเพียงจะเกิดขึ้นได้จริงประชาชนทุกคนจะต้องไม่ถูกปิดกั้นต่อการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมอย่างพอเพียงจะต้องก้าวไปถึงระดับฉันทามติของคนทั้งชาติจึงจะเกิดความยั่งยืนคือไม่สร้างปัญหาหรือผลกระทบต่อเนื่องให้เกิดขึ้นกับคนส่วนรวม ประเทศจะต้องเกิดการพัฒนาในการใช้สารสนเทศอย่างรู้เท่าทันและสร้างสรรค์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคน พัฒนาชาติ และช่วยเป็นรากฐานปรัชญาที่ดีสำหรับการกำหนดบรรทัดฐานใหม่ของสังคมสารสนเทศเพื่อธรรมาภิบาล แต่ต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและเท่าทันยุคดิจิทัลที่ก้าวมาถึงกระบวนทรรศน์หลังนวยุคสายกลางที่ทุกชีวิตมีคุณค่าต่อการพัฒนาให้เข้าถึงความสุขแท้ตามความเป็นจริงในโลกปัจจุบัน

บรรณานุกรม

กิริติ บุญเจือ. (2545). **ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น เล่มต้น เริ่มรู้จักปรัชญา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

_____. (2551). **คู่มือจริยศาสตร์ตามหลักวิชาการสากล**. กรุงเทพฯ: เซน ปรีณัตติง.

- _____ . (2555). “ปัญหาและทางแก้เกี่ยวกับการอบรมคุณธรรมจริยธรรม (รวมศีลธรรม) ในประเทศไทยจากมุมมองของแฮมมวล ฮันทิงตัน”. **รายงานการวิจัย**, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการธิการคุณธรรม จริยธรรม ศาสนา และวัฒนธรรม วุฒิสภา.
- _____ . (2557). “ปัญหาและแนวทางแก้เกี่ยวกับการอบรมคุณธรรมจริยธรรมที่จะต้องตระหนักเมื่อดำเนินการกับผู้เรียนระดับปริญญาตรี”. **รายงานการวิจัย**, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____ . รวิช ตาแก้ว, อเนก สุวรรณบัณฑิต, เมธา หริมเทพาธิป, พงศ์สิทธิ์ ชุมสาย ณ อยุธยา, วราภรณ์ พงศ์ธรพิสุทธิ์, (2558). **สารานุกรมปรัชญาสู่ประชาชนคนทำดีมีสุข**, ทูนจาก สกว.
- _____ . รวิช ตาแก้ว, อเนก สุวรรณบัณฑิต, สิริกร อมตวาริน, เมธา หริมเทพาธิป. (2558). **ความเป็นหลังนวยุคของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. ทูนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____ . (2559). **ปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังพระบรมราโชวาท**. ใน รวิช ตาแก้ว/ (บก.), ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (หน้า 229-46). กรุงเทพฯ : หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์.
- _____ . (2559). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. **วารสาร อปท**. ตอนที่ 13. สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2559. จาก <https://thamdimisukh.wordpress.com/>
- กรอบแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. **สารานุกรมในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน), สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2557 จาก <http://www.haii.or.th/wiki84/index.php/พระราชดำรัสเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง>
- ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์. (2558). “**หลักคุณภาพในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับประปรัชญาหลังนวยุค การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน**”. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____ . (2559). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หัวใจแห่งคุณภาพในหลักทรงงาน**. ใน รวิช ตาแก้ว/ (บก.), ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (หน้า 181-191). กรุงเทพฯ: หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์.
- ตรี บุญเจือ. (2558). **คนพิการกับการเข้าถึงเทคโนโลยีสื่อสารด้านกิจการกระจายเสียงและโทรทัศน์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____ . (2559). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการเข้าถึงสื่อของผู้บริโภค**. ใน รวิช ตาแก้ว/ (บก.), ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (หน้า 229-246). กรุงเทพฯ: หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2545). **ธรรมาภิบาลในองค์กรอิสระ**. เอกสารประกอบคำบรรยาย 8 มิถุนายน 2545. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- เมธา หริมเทพาธิป. (2557). “**เกณฑ์ตัดสินความจริงตามหลักกาลามสูตร : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน**”. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____ . (2559). **ญาณปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. ใน รวิช ตาแก้ว/ (บก.), ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (หน้า 73-87). กรุงเทพฯ: หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์.

- _____. และ เอนก สุวรรณบัณฑิต. (2559). **พัฒนาอย่างพอเพียงด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อธรรมาภิบาล**. ใน รวิช ตาแก้ว/ (บก.), ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (หน้า 207-27). กรุงเทพฯ: หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์.
- รวิช ตาแก้ว. (2557). **“ความหมายของคำ "ดีงาม" ในบริบทวัฒนธรรมไทย” : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน**”. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____. (2559). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะอภิปรัชญาของปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง**. ใน รวิช ตาแก้ว/ (บก.), ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (หน้า 61-72). กรุงเทพฯ: หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์.
- วราภรณ์ พงศ์ธรพิสุทธิ์. (2559). **ปรัชญาพอเพียงบนหลักธรรมาภิบาลของไทย**. ใน รวิช ตาแก้ว/ (บก.), ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (หน้า 153-76). กรุงเทพฯ: หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์.
- สิริกร อมฤตวาริน. (2558). **“ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขแท้ตามความเป็นจริง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน**”. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____. (2559). **หลักเมตตาเพื่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. ใน รวิช ตาแก้ว/ (บก.), ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (หน้า 107-24). กรุงเทพฯ: หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์.
- สุวัฒน์ วิวัฒน์านนท์. (2550). **การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: ซี.ซี. นอลติดีจิ้งค์.
- เอนก สุวรรณบัณฑิต, กิรติ บุญเจือ. (2558). **สังคมบนฐานความรู้กับสันติภาพ**. รมยสาร, 13 (2): 149-59.
- เอนก สุวรรณบัณฑิต. (2559). **ความรุ่งเรืองแห่งรัฐกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. ใน รวิช ตาแก้ว/ (บก.), ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (หน้า 197-206). กรุงเทพฯ: หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์.
- Andrew Belsey & Ruth Chadwick, (1992). **Ethical Issues in Journalism and the Media**. London and New York.
- Aristotle. (1988). **Politics**. translated by E. Barker. Oxford University Press.
- Best, S. and Kellner, D. (1999). **Postmodern Theory**. New York: The Guilford Press.
- Bauman, Z. (1996). **Postmodern ethics**. Cambridge: Blackwell.
- Comete, A. (1912). **Système de politique positive**. 4 Vol., 4th ed. Paris: Crès.
- Derrida, Jacques. (1982). **Margins of philosophy**. translated by Alan Bass. Brighton: The Harvester Press.
- Foucault, M. (1991). “Politics and the Study of Discourse.” **The Foucault Effect: Studies in Governmentality**. Ed. Graham Burchell, Colin Gordon, and Peter Miller. Chicago: U Chicago P.
- Rancière, J. (1992). “Politics, Identification, and subjectivization” *October* Vol. 61 (Summer 1992).
- Ward, G. (2003). **Postmodernism**. Chicago: Contemporary Books.
- Wilhelm, D. (1976). **Selected Writing**. Cambridge: Cambridge University Press.